

Отримано: 5 вересня 2019 року

Прорецензовано: 16 вересня 2019 року

Прийнято до друку: 23 вересня 2019 року

e-mail: ivanka\_fly@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-7(75)-88-90

Фецько І. М. Моделювання структури багатозначних терміносполук системи фахової мови музейників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 88–90.

УДК 811.161.2'373.46-116:069-051

**Фецько Іванна Михайлівна,**  
кандидат філологічних наук  
Львівський національний університет імені Івана Франка

## МОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУРИ БАГАТОЗНАЧНИХ ТЕРМІНОСПЛУК СИСТЕМИ ФАХОВОЇ МОВИ МУЗЕЙНИКІВ

У статті розглянуто особливості українських терміноодниць музейництва, утворених аналітичним способом. Проаналізовано значення та функціонування багатозначних терміносполук. У сучасній українській терміносистемі музейництва відповідно до кількості залучення компонентів виокремлено багатозначні терміносполуки двох структурних типів: двокомпонентні та трикомпонентні й визначено ступінь їхньої продуктивності, окреслено основні тенденції структурного моделювання на сучасному етапі. Зафіксовано складені конструкції з двома значеннями, які позначають назви інформаційних видань та довідкових музейних елементів, назви нормативних актів та документів, назви дій, процесів і явищ, пов'язаних з музейництвом, назви чинників, властивостей та особливостей музейництва. Терміносполуки з трьома значеннями слугують для позначення назв видів музейних фондів, типів музейних методів, функцій та принципів та ін.

**Ключові слова:** українська мова, терміносистема, музейництво, терміносполука, багатозначність, структурна модель.

**Ivanna Fetsko,**  
candidate of philological sciences  
Ivan Franko National University of Lviv

## MODELING OF A STRUCTURE OF A MEANINGFUL TERMINOLOGICAL COMPOUNDS OF SYSTEMS OF PROFESSIONAL LANGUAGE OF MUSEUM OFFICERS

Studying of the problems of terminology, determining its place in the structure of language is one of the actual tasks of linguistic science. The terminology of each industry demonstrates its achievement at a certain stage of the development and reflects the perspectives of further dynamics. The analytical terminological constructions have an important place in a modern national terminology of different branches of knowledge. Its high productivity is predetermined by the need for a constant concretization of concepts in the process of science development, specification of semantics, formal and word-forming structure of terms. The multicomponent terminological units, in a contrast to the one-component units, make it possible to specify conceptual meanings due to the dependent components and, although counter to the requirements of brevity, occupy a significant place in sectoral terminological systems. The presented article deals with the peculiarities of the Ukrainian terminological units of museumism, formed by the analytical way. In the modern term system of museology, there is a clear tendency for the uniqueness of both one-term terms and terminological compounds, but there are a number of terminological systems. However, it consists from terminological systems that could identify several concepts. Modern dictionaries of Ukrainian museums have complex constructions with two meanings, that indicate the names of informational editions and reference museum elements, the names of regulations and documents, the names of actions, processes and phenomena related with a museology, the names of factors, properties and features of museology. Terminological compounds with three meanings are used to refer the names of types of museum funds, types of museum methods, functions and principles, etc. In the modern Ukrainian terminological system of museology according to the number of components there was distinguished multivalued terminological components of two structural types: two-component and three-component. The level of their productivity was also determined, the basic tendencies of structural modeling at the present stage were outlined.

**Key words:** Ukrainian, terminological system, museology, terminological compound, suggestiveness, structural model.

Сучасне життя суспільства відзначається стрімким збільшенням темпів науково-технічного розвитку, що, своєю чергою, актуалізує подальше дослідження специфіки термінової номінації, семантичних та структурно-граматичних особливостей терміноодниць. Термінологія займає важливе місце в лексичній системі мови і є вагомим пластом лексики, яка активно зазнає розвитку і взаємодії з іншими терміносистемами.

Вивчення проблем термінології, визначення її місця у структурі мови є одним із актуальних завдань лінгвістичної науки. Термінологія кожної окремої галузі засвідчує її досягнення на певному етапі розвитку й відображає перспективи подальшої динаміки [17, с. 331]. У процесі дослідження термінової систем особливого значення набуває аналіз дериваційних процесів, виявлення закономірностей у способах творення термінів різних галузей науки, техніки й мистецтва, що безпосередньо пов'язане зі справою упорядкування відповідних терміносистем, із їхнім подальшим збагаченням і нормалізацією [8, с. 57]. У сучасних національних терміносистемах різних галузей знань вагоме місце належить аналітичним термінонимним конструкціям, висока продуктивність яких зумовлена потребою постійної конкретизації понять у процесі розвитку науки, уточнення семантики, формальної і словотвірної структури термінів. Багатоконпонентні терміноодниць, на відміну від одноконпонентних, уможливають конкретизацію поняттєвих значень завдяки залежним компонентам і, хоча й суперечать вимогам короткості, займають значне місце в галузевих терміносистемах [14, с. 250; 11, с. 54].

Сьогодні все більше науковців вважає за необхідне вивчення фахових мов. Протягом останніх десятиліть поживився інтерес до дослідження мов окремих галузей знань, що стало закономірною тенденцією в термінології. У сучасному термінознавстві питання специфіки аналізу багатоконпонентних термінів знаходить усебічне висвітлення, про що свідчать наукові праці, присвячені різноаспектному опису питань аналітичної номінації. Наприклад, С. Булик-Верхола здійснює аналіз різноструктурних музичних термінів і виявляє низку граматичних особливостей терміноодниць [1], Л. Задояна описує складені найменування як тип термінотворення в українській термінової галузі цукрового виробництва [4], О. Петухова розкриває основні

тенденції структурного моделювання українських термінів металознавства [13], О. Туркевич з'ясовує семантичну структуру терміносполук методики викладання української мови як іноземної [16], Л. Гаращенко проводить семантичний аналіз терміноодиниць загальнотехнічної галузі й розглядає закономірності формування аналітичних термінів [2], Н. Гимер окреслює багатоконструктивні терміни, які входять у склад української фахової мови косметики та косметології [3], Н. Руколяська характеризує структуру багатослівних термінів у сучасному фаховому тексті на матеріалі чинного Кримінального процесуального кодексу України [14], Н. Книшенко аналізує багатоконструктивні терміни дорожнього будівництва [7], Я. Синегуб встановлює основні тенденції моделювання структури українських соціологічних термінів [15] тощо. Незважаючи на значні напрацювання у вивченні особливостей різних професійних галузей, як сформованих, усталених, так і нових, щойно створених, малодослідженою в термінології є музейна справа. Терміносистема музейництва містить велику кількість як однозначних терміносполук, так і терміносполук з декількома значеннями, що й дає цікавий матеріал для дослідження й зумовлює **актуальність** теми.

**Метою статті** є фіксація й аналіз продуктивних багатозначних терміносполук, які належать до термінофонду музейної справи в українській мові.

**Об'єктом дослідження** є багатозначні терміносполуки фахової мови музейників.

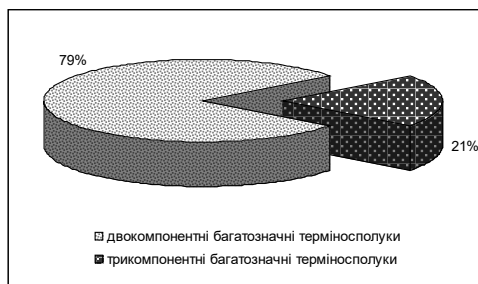
**Предмет дослідження** становить структурно-семантичний аналіз терміносполук із декількома значеннями в межах терміносистеми музейництва.

**Джерелом фактичного матеріалу** слугували сучасні українські термінні словники українського музейництва.

Фахова мова музейників відзначається інтенсивним розвитком та активною взаємодією з іншими терміносистемами й підпорядковується основним законам і процесам розвитку та функціонування загальнолітературної мови. Термінофонд будь-якої наукової галузі вказує на перевагу терміносполук, які є одним із найістотніших номінативних способів термінотворення і музейної галузі знань. У сучасній терміносистемі музейництва виразною є тенденція до однозначності як однокомпонентних термінів, так і терміносполук, проте в ній нараховуємо низку термінних сполук, які можуть номінувати декілька понять. У сучасних термінних словниках українського музейництва зафіксовано складені конструкції з двома значеннями, які починають **назви інформаційних видань та довідкових музейних елементів** – *сценарій експозиції* (1) літературний опис майбутньої експозиції з посиленням емоційним впливом на відвідувачів; 2) вид проєктного документа, який представляє експозиційний задум у вигляді сюжетної схеми, що пов'язує наукову концепцію з пластичним образом експозиції музейної) [9, с. 107]; *тезаурус музею* (1) сукупність понять із музеології і близькопрофільних галузей науки, нагромаджених людиною чи колективом; 2) словник з повною логічно впорядкованою змістовою музейною інформацією) [5, с. 197]; **назви нормативних актів та документів** – *втрачений документ* (1) не виявлений під час перевірки документ, шляхи розшуку якого вичерпані; 2) документ, інформація якого не може бути використана через повне й безповоротне зруйнування або пошкодження його матеріального носія) [12, с.191]; *статус музею* (1) статус, який присвоюють експозиції найвищі органи державної влади у сфері культури; 2) положення музею в мережі музеїв) [9, с. 106]; **назви дій, процесів і явищ, пов'язаних з музейництвом** – *музейний маркетинг* (1) діяльність, спрямована на просування до потенційних споживачів музейного продукту й створення його позитивного іміджу; 2) галузь знань, яка розробляє теоретичні засади й методи просування до потенційних споживачів музейного продукту) [9, с. 71]; *набуття музейних предметів* (1) остаточний перехід предметів музейного значення у постійну власність музею; 2) предмет або група предметів музейного значення, придбані для основного музейного фонду) [9, с. 75]; **назви чинників, властивостей та особливостей музейництва** – *мобільність колекцій* (1) властивість музейної колекції поповнюватися новими предметами; 2) здатність колекції переносити транспортування без ризику пошкодження) [9, с. 63]; *музейна культура* (1) здатність людини оцінювати предмети музейного значення, які сприймаються як пам'ятки культури, але не обов'язково перебувають у музеї; 2) рівень підготовленості до сприйняття музейної інформації) [9, с. 68]; *музейна цінність* (1) цінність, яку має предмет для виконання функцій музею; 2) заст. музейний предмет) [9, с. 70] тощо. Терміносполуки з трьома значеннями відзначаються меншою продуктивністю і слугують для позначення **назв видів музейних фондів** (*основний фонд*) (1) природничо-музейні предмети, що представляють наукову та іншу цінність, оброблені і законсервовані для тривалого зберігання, а також забезпечені етикетками із зазначенням дати і місця збору, наукової назви зразка, прізвища збирача і того, хто їх визначив чи перевизначив; 2) збори і колекції видатних природодослідників, які мають наукове чи меморіальне значення; 3) біогрупи і діорами) [5, с. 212]; **назв типів музейних методів, функцій та принципів** – *музейний менеджмент* (1) сукупність принципів, методів, форм та засобів керування музейною діяльністю й персоналом музею з використанням досягнень науки керування; 2) функції планування, контролю, координації діяльності в межах музею й керування ним; 3) система знань про теорію та практику керування музеєм і персоналом музею) [9, с. 72] та ін.

У сучасній українській терміносистемі музейництва відповідно до кількості залучення компонентів виокремлюємо багатозначні терміносполуки двох структурних типів: двокомпонентні та трикомпонентні. Необхідно підкреслити, що двокомпонентні багатозначні терміноодиниці, складові частини яких об'єднані підрядним зв'язком, переважають, що демонструє загальномовну тенденцію (див. діаграму 1).

Залежно від частини мовного вираження складників і їх місця в межах **двокомпонентних структур** виокремлюємо кілька різновидів багатозначних складених терміноодиниць, побудованих за різними моделями. Серед багатозначних терміносполук вищий рівень продуктивності демонструють субстантивні терміноодиниці із залежним компонентом-прикметником, що виділяється атрибутивним типом смислових відношень. Їх можна позначити як терміносполуку типу **прикметник + іменник (Adj + N)**, яку будують на співвідношенні рід-вид, тобто до терміна-іменника, що означає родове поняття, додають означення, яке конкретизує його значення: *втрачений документ, експозиційна поверхня, живий музей, історичний парк, колекційний комплекс, меценатська діяльність, музейна будівля, музейна колекція, музейна культура, музейна цінність, музейний маркетинг, музейний менеджмент, музейний предмет, спеціальне освітлення, унікальний предмет* тощо. У термінних словниках музейної справи використовують також такий спосіб представлення термінів, коли атрибутивний компонент знаходиться в постпозиції, тобто терміноодиниці утворені за так званою моделлю **іменник + прикметник (N + Adj)**: *експертиза музейна, мережа музейна, фонд основний* та ін. Як бачимо з вищенаведеного переліку, серед двоскладових атрибутивних багатозначних терміносполук наявні і складені терміни, один із компонентів яких є термінним, а інший – загальноновживаним, який в одному зі своїх значень є терміном, і терміносполуки, компонентами яких є загальноновживані мовні одиниці, що термінізувалися, і терміноодиниці, що складаються з двох компонентів термінного значення.



Діаграма 1. Кількісне співвідношення двокомпонентних і трикомпонентних багатозначних терміноодиниць музейництва

Поширеною в досліджуваній терміносистемі є модель **іменник + іменник (N + N)**, у якій основне семантичне навантаження передає стрижневий компонент, виражений змінюваним іменником у називному відмінку: *лабораторія музею, мережа музеїв, місія музею, мобільність колекцій, пам'ятки природи, статус музею, сценарій експозиції, тезаурус музею* та ін. Для цієї моделі характерні компоненти як термінологічного, так і не термінологічного характеру.

Значно менше в терміносистемі музейної справи представлено трикомпонентні багатозначні терміносполуки, що виникають на основі двокомпонентних. Кожен із нових компонентів уточнює складне наукове поняття. Компонентами таких багатозначних термінів утворень можуть бути як складники термінологічно навантажені, так і загальнозжиті. Трикомпонентні терміносполуки реалізуються різними моделями, наприклад, за моделлю **іменник + прикметник + іменник (N + Adj + N)** утворені такі багатозначні одиниці терміносистеми, як: *набуття музейних предметів, об'єкти культурного призначення, предмет музейного значення* та ін. За цією моделлю утворені також терміноодиниці, у склад яких входить складний прикметник: *фонд науково-допоміжних матеріалів*.

Не менш активною у творенні терміносполук є модель **прикметник + іменник + іменник (Adj + N + N)**, виражена як простим прикметником, так і прикметником складної структури, а також для творення сполук за цією моделлю характерне прийменникове керування з використанням прийменників: *основний фонд музею, інформаційно-пошукова система музею, науково-дослідна робота в музеї* тощо.

Таким чином, трикомпонентні багатозначні терміносполуки мають нижчу продуктивність, ніж двокомпонентні, проте вони є більш структурно різноманітними, адже зі збільшенням кількості компонентів зростає й можливість їх структурного комбінування для творення нових термінів і називання понять.

Різномасштабний аналіз багатозначних терміносполук музейної галузі української мови показав, що багатоманітні терміни утворення є такою ж термінологічною реальністю, як і терміни, утворені афіксальним способом. Розширення синтаксичної структури призводить до поглиблення семантичного наповнення терміноодиниці, уточнення його лексичного значення, але ускладнення синтаксичної структури терміна зумовлює зниження його продуктивності.

#### Література:

1. Булик-Верхола С. Структурно-граматична характеристика музичних термінів української мови. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. Серія : *Проблеми української термінології*. 2009. № 648. С. 121–124.
2. Гаращенко Л. Аналітичні терміни загальнотехнічної галузі. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. Серія : *Проблеми української термінології*. 2012. № 733. С. 96–100.
3. Гимер Н. Структурний аналіз термінів косметики та косметології. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. Серія : *Проблеми української термінології*. 2013. № 765. С. 33–37.
4. Задояна Л. Складені найменування як тип термінотворення в цукровому виробництві. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. Серія : *Проблеми української термінології*. 2010. № 675. С. 15–18.
5. Климишин О. С. Природнича музейна термінологія : словник-довідник. Львів : Державний природознавчий музей НАН України, 2003. 244 с.
6. Ключко Ю. М. Музеєзнавство : словник-довідник. К. : НАКККіМ, 2013. 82 с.
7. Книшенко Н. П. Аналітичні терміни національної терміносистеми дорожнього будівництва. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Серія : *Філологічні науки*. 2014. Кн. 1. С. 132–135.
8. Литвинко О. А. Словотвірні характеристики багатоконпонентних термінів англійської термінологічної підсистеми машинобудування. *Філологічні трактати*. 2010. № 1. С. 57–64.
9. Микульчик Р., Слободян П., Діденко Є., Рак Т. Словник-довідник термінології музейництва. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. 128 с.
10. Музеєзнавство : словник базових термінів / Укл.-упор. Л. М. Міненко; за заг. ред. к.і.н., полковника Карпова В. В. К. : Фенікс, 2013. 152 с.
11. Новоставська О. Терміни-словосполучення в системі філософської термінології Івана Франка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : *Філологія. Соціальні комунікації*. 2013. Вип. 2(30). С. 54–58.
12. Овчарова О. В., Яшшева-Омельянич Р., Сургай Л. Словник-довідник музейного працівника. К. : КИЙ, 2013. 461 с.
13. Петухова О. Структурне моделювання українських термінів металознавства. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. Серія : *Проблеми української термінології*. 2011. № 709. С. 43–46.
14. Руколяньска Н. Моделювання складених номінацій у текстах кримінального процесуального права. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 250–254.
15. Синегуб Я. В. Моделювання структури двокомпонентних термінів в українській соціологічній терміносистемі. *Молодий вчений*. 2017. № 6(46). С. 168–172.
16. Туркевич О. Семантична структура терміносполук методики викладання української мови як іноземної. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. Серія : *Проблеми української термінології*. 2011. № 709. С. 12–15.
17. Шелепкова І. М. Структурне моделювання економічної термінології на синхронному зрізі. *Молодий вчений*. 2017. № 1(41). С. 331–335.